

A favor de la terra i els seus ciutadans. Lectura de l'Encíclica "Lloat sigueu" del Papa Francesc

Josep-Maria Puigjaner

Periodista i escriptor

EL PAPA FRANCESC, EN AQUESTA intel·ligent, bella, sensible, estimuladora i exigent Encíclica, planteja i desitja una autèntica ecologia humana. Això vol dir, com ja remarcà Benet XVI, que el món no pot ser analitzat solament aïllant-ne un dels seus aspectes, perquè «el llibre de la natura és un i indivisible i abasta l'ambient, la vida, la sexualitat, la família, les relacions socials, etc. I per consegüent, la degradació de la natura està estretament unida a la cultura que modela la convivència humana».

No està de més, de bon començament, assenyalar que en aquest examen sobre el moment ecològic actual el cap de la catolicitat està en línia amb les posicions d'acreditats estudiosos de la història de la Terra. Fins ara —diuen aquestes veus científiques vigilants— la història natural de la Terra i la història dels humans no s'ha fet en paral·lel, com s'hauria d'haver fet. Els historiadors deixaven de banda la geologia, i al seu torn, els geòlegs ignoraven la història econòmica i social.

Des del començament de la Carta, resulta ben patent que les consideracions filosòfiques, ètiques i religioses de Bergoglio es fonamenten en la solidesa del coneixement científic dels fenòmens ecològics que s'estan produint en el conjunt de la Terra. Pensem, per exemple, en la coincidència del Papa amb l'historiador indi Dipesh Chakrabarty quan diu: «Els humans s'han convertit en una força ge-

El clima està en íntima relació amb les condicions essencials de la vida humana.

ològica», o quan afirma: «Els rics, a través del seu consum, fan la vida dels pobres més difícil». Alhora que Francesc escriu: «Els pobles en vies de desenvolupament, on es troben les més importants reserves de la biosfera, continuen alimentant el desenvolupament dels països més rics a costa del seu present i del seu futur».

Aquesta Encíclica desperta moltes reticències i no poca oposició entre els qui ostenten el poder financer i els qui mouen els fils del capitalisme salvatge en els cinc continents. Entre el grandios contingent de persones que arreu pateixen l'explotació indignant de la Terra, les reflexions i l'actitud decidida de Francesc es transformaran en aire fresc, renovador, il·lusionant, esperançador. La del Papa és una exigència inspirada en l'Evangeli de Jesús: no podem estimar de debò les persones que hi viuen, si no estimem la Terra que ens acull. Aquesta podria ser la sentència subjacent a aquesta Carta, que s'adreça a tota la família humana.

El que està passant

Abans de posar en relleu com la fe en Déu aporta especials motivacions i exigències als éssers humans que habiten la Terra, el Papa Francesc proposa que ens aturem a considerar el que està succeint en aquest nostre planeta, que és la casa de tots i de cadascun dels éssers vius. I comença per afirmar que el clima és un bé comú, de tothom i per a tothom, i que el clima, a més, està en íntima relació amb les condicions essencials de la vida humana.

L'home està en estat d'alerta pels canvis que s'han produït en els últims anys en el comportament del clima a nivell global. Efectivament, «hi ha un consens científic molt consistent que indica que ens trobem davant un preocupant escalfament del sistema climàtic,

un escalfament que es deu a la gran concentració de gasos d'efecte hivernacle, emesos sobretot a causa de l'activitat humana». Es tracta d'una activitat desenfrenada que ha menystingut els efectes ambientals. Bergoglio fa una seriosa crida a tenir cura dels ecosistemes advertint, però, que això «suposa una mirada que vagi més enllà del que és immediat, perquè quan només es busca un rèdit econòmic ràpid i fàcil, a ningú no li interessa realment la seva preservació».

L'anàlisi de Francesc sobre la problemàtica ecològica és una cara de la moneda, però l'altra cara, inseparable, de la mateixa moneda és la problemàtica social que hi està vinculada. I així assevera que «tant l'experiència comuna de la vida ordinària com la recerca científica demostren que els efectes més greus de totes les agressions ambientals els sofreix la gent més pobre». Per tant —diu—, hem d'escoltar *tant el clamor de la Terra com el clamor dels pobres*. Clamor que, amb excepcions molt meritòries, no escolta gairebé ningú. No l'escolten els polítics en les seves reunions internacionals quan, una vegada i una altra, sotmeten la política a la tecnologia i a les finances, tal com palesen els fracassos de les cimeres mundials sobre medi ambient. Encara que no resolien els problemes globals, Francesc no deixa de constatar i lloar que, en alguns països o en regions determinades, hi ha exemples positius d'assoliments en la millora de l'ambient, com la purificació de rius contaminats, la recuperació de boscos autòctons, l'embelliment de paisatges o la producció d'energia neta.

És especialment rellevant la referència clarivent que el Papa fa al rol que representen els mitjans de comunicació i el món digital. Quan aquests es converteixen en omnipresents i exerceixen una activitat incessant, «no afavoreixen el desenvolupament d'una capacitat de viure sàviament, de pensar en profunditat, d'estimar amb generositat». Aquests mitjans també estan cridats a pensar si la seva acció pot ser molt més positiva, és a dir, si es decideixen a contribuir a un nou desenvolupament cultural de la humanitat.

El Papa tanca aquest examen de la realitat que vivim amb un toc d'atenció: «Tenim la temptació de pensar que el que s'està esdevenint no és veritat». Aquest és un comportament evasiu que «ens serveix

«Tenim la temptació de pensar que el que s'està esdevenint no és veritat». És un comportament evasiu que «ens serveix per a continuar amb els nostres estils de vida, de producció i de consum».

per a continuar amb els nostres estils de vida, de producció i de consum». A l'hora de posar remei a una situació greu de patiment de la Terra que acull la vida dels humans, ens trobem amb els qui sostenen a tota costa el mite del progrés i afirmen que els problemes ecològics es resoldran simplement amb noves aplicacions tècniques sense consideracions ètiques ni canvis de fons. A l'altra banda, hi ha els qui entenen que l'ésser humà, amb les seves intervencions, només pot ser una amenaça i perjudicar l'ecosistema mundial i que, per tant, convé reduir la seva presència i impedir la seva intervenció. Entre aquests dos extrems, s'imposa l'augment de la reflexió, i el debat honest i no condicionat dels científics perquè «l'esperança —apunta el Papa— ens invita a reconèixer que sempre hi ha una sortida, que sempre podem reorientar el rumb».

L'evangeli de la creació

En el camp del pensament i de la política, «alguns rebutgen amb força la idea d'un Creador, o la consideren irrellevant, fins al punt de relegar a l'àmbit del que és irracional la riquesa que les religions poden oferir per a una ecologia integral i per a un desenvolupament ple de la humanitat». Francesc, però, suggereix que cal desterrar aquesta concepció reduccionista i depassada de la ciència, i accentua que ciència i religió, que tenen visions distintes de la realitat, no tenen perquè ser excloents, sinó que poden entrar en un diàleg productiu per a totes dues. I, a més, l'Església Catòlica està oberta al diàleg amb el pensament filosòfic, la qual cosa li permet accedir a diverses síntesis entre la fe i la raó.

«L'existència humana es basa en tres relacions fonamentals estretament connectades: la relació amb Déu, amb el proïsme i amb la Terra».

Si el sol fet de ser humans mou les persones a tenir cura del medi ambient en què transcorre la seva vida, «els cristians, en particular, descobreixen que la seva tasca dins la creació, com també els seus deures amb la natura i el Creador, formen part de la seva fe». Quan els cristians retornen als relats del llibre del Gènesi sobre la creació, s'adonen que, en un llenguatge simbòlic i narratiu, aquests relats contenen profunds ensenyaments sobre l'existència humana i sobre la realitat històrica. «Aquestes narracions suggereixen que l'existència humana es basa en tres relacions fonamentals estretament connectades: la relació amb Déu, amb el proïsme i amb la Terra».

L'harmonia entre el Creador, la humanitat i totes les coses creades es va trencar per haver pretès ocupar el lloc de Déu, negant-nos a reconèixer que l'home és una criatura limitada, contingent. És congruent observar que això que el Gènesi constata s'ha repetit constantment a la història de la humanitat, i avui es torna a repetir en aquesta situació de greu conflicte entre la natura i els éssers humans. Hem de reconèixer que no som Déu, i que la Terra ens precedeix i ens ha estat donada. Només som homes i dones destinats «a treballar i a tenir cura del jardí del món» (Gn. 2,15).

Si de la Terra ens elevem a l'Univers, ens adonem que aquest «procedeix no del caos ni de la casualitat, sinó d'una opció lliure expressada en la paraula creadora. L'amor de Déu és el mòbil fonamental de totes les coses creades». Cada criatura, fins a la més insignificant, és objecte de la tendresa de Déu Pare, que li dona un lloc en el món. El fi últim de totes les criatures no som nosaltres, els éssers humans. Però totes elles —apunta Francesc— «avancen juntament amb nosaltres cap al terme comú, que és Déu, en una plenitud transcendent en què Crist ressuscitat ho abraça i il·lumina tot». Francesc esmenta aquí l'aportació de Pierre Teilhard de Chardin, en opinió de l'autor d'aquesta recensió, el pensador cristià més original i més captivador del segle xx.

Déu no creà la Terra per a uns quants privilegiats. La creà per a tots els humans que hi habiten.

La Terra ha estat confiada per Déu als humans. I si reconeixem el valor i la fragilitat de la natura, i les capacitats amb què el Creador va dotar els humans, això ens aconsella posar fi al mite contemporani del progrés material sense límits. «Un món fràgil, amb un ésser humà a qui Déu confia la seva cura, interpel·la la nostra intel·ligència per tal de reconèixer com hauríem d'orientar, conrear i limitar el nostre poder».

La destinació comuna, doncs, dels béns de la Terra resulta ben evident. Déu no creà la Terra per a uns quants privilegiats. La creà per a tots els humans que hi habiten. Per tant, «qualsevol plantejament ecològic ha d'incorporar una perspectiva social que tingui en compte els drets fonamentals dels més postergats. El principi de la subordinació de la propietat privada a la destinació universal del béns i, per tant, el dret universal al seu ús, és una *regla d'or* del comportament social, i el primer principi de tot l'ordenament ètico-social».

Per últim, Francesc ens fa palès com el mateix Jesús visqué en harmonia plena amb la creació. En efecte, «quan recorria cada racó de la seva terra s'aturava a contemplar la formosor sembrada pel seu Pare, i convidava els seus deixebles a reconèixer en les coses el missatge diví».

L'arrel humana de la crisi ecològica

En aquest capítol, el centre de l'anàlisi de Bergoglio és el paradigma tecnocràtic dominant i el lloc de l'ésser humà i de la seva acció en el món. La constatació inicial és que la humanitat ha ingressat en una nova era en la qual l'empenta tecnològica ens posa en una cruïlla. «És just alegrar-se davant aquests avenços i entusiasmar-nos enfront de les àmplies possibilitats que ens obren aquestes constants novetats, perquè la ciència i la tecnologia són un meravellós producte de la creativitat humana donada per Déu».

L'immens creixement tecnològic no ha estat acompanyat d'un desenvolupament de l'ésser humà en responsabilitat, valors i consciència.

Mai la humanitat no havia tingut tant de poder sobre ella mateixa i res no garanteix que el farà servir bé —adverteix el Papa. I a continuació, afirma: «És tremendament perillós que (aquest poder) resideixi en una petita part de la humanitat». Assenyala, al mateix temps, que l'immens creixement tecnològic no ha estat acompanyat d'un desenvolupament de l'ésser humà en responsabilitat, valors i consciència. Per això —dedueix el Papa— «la possibilitat que l'home utilitzi malament el poder creix constantment».

Hi ha raons per pensar que, a nivell global, i amb poques excepcions, s'ha establert un desastrós *paradigma tecnocràtic*, homogeni i unidimensional, consistent a extreure tot el que sigui possible dels béns de la natura, ignorant la realitat mateixa que té al davant. «D'aquí es passa fàcilment a la idea d'un creixement infinit o il·limitat, que ha entusiasmat tant economistes, com financers i tecnòlegs. La disponibilitat infinita dels béns del planeta és la gran mentida contemporània.

Com a darrer aspecte remarcable d'aquest capítol, cal fer referència a l'autocrítica que el Papa fa quan reconeix errors en l'antropologia cristiana del passat, que recolzà una concepció equivocada sobre la relació de l'ésser humà amb el món. I conclou que «la forma correcta d'interpretar el concepte de l'ésser humà com a *senyor* de l'Univers consisteix a entendre'l com a administrador responsable». L'home no pot suplantar Déu perquè aquesta actitud orgullosa provoca la rebel·lió de la natura.

Una ecologia integral

En aquest altre capítol del document, Francesc ens avisa de l'error de considerar el medi ambient com un fenomen separat de la societat que s'hi mou i on desenvolupa la seva vida. «No hi ha —diu— dues crisis separades, una d'ambiental i una altra de social, sinó una sola i

Independentment del deure de deixar un món millor als nostres fills i nets, el que està en joc és la nostra pròpia raó de ser i la nostra pròpia dignitat.

complexa crisi socioambiental». Avui, l'anàlisi dels problemes ambientals és inseparable de l'anàlisi dels contextos humans, familiars, laborals, urbans, i de la relació de cada persona amb si mateixa, que genera una determinada manera de relacionar-se amb els altres i amb l'ambient.

Hi ha una *ecologia social*, bàsicament institucional, que vetlla per millorar les relacions humanes en tots els nivells (individu, família, comunitat local, nació, vida internacional) i procura evitar efectes nocius, com la pèrdua de la llibertat, la injustícia i la violència. Hi ha també una *ecologia cultural*, que és la que té com a objectiu la conservació del patrimoni històric, artístic i cultural, que sovint —com veiem darrerament— està seriosament amenaçat. Bergoglio destaca que l'ecologia implica la cura de les variades riqueses culturals de la humanitat en sentit ampli, però també reclama prestar atenció a les cultures locals a l'hora d'analitzar qüestions relacionades amb el medi ambient, posant en diàleg el llenguatge científic-tècnic amb el llenguatge popular.

L'anàlisi de l'ecologia integral desemboca en la conclusió que l'ecologia humana és inseparable del bé comú, un principi que acompleix un rol central i unificador en l'ètica social. I la noció de bé comú incorpora també les generacions futures. Quan ens interroguem pel món que volem deixar a les generacions que ens succeiran, entenem sobretot la seva orientació general, el seu sentit, els seus valors. «Si no està bategant aquesta pregunta de fons —escriu Francesc—, no crec que les nostres preocupacions ecològiques puguin aconseguir efectes importants. I si aquesta pregunta es planteja amb valentia, ens porta inexorablement a altres qüestions molt directes: Per què passem per aquest món? Per què hem vingut a aquesta vida? Per què treballem i lluitem?». Independentment del deure de deixar un món millor als nostres fills i nets, el que està en joc és la nostra pròpia raó de ser i la nostra pròpia dignitat.

“ «Necessitem una reacció global responsable (...) i urgeix la presència d'una veritable Autoritat política mundial».

Algunes línies d'orientació i d'acció

S'ha anat afirmant la tendència a concebre el planeta com a pàtria dels humans. És ben veritat, però la interdependència que s'ha establert entre ells obliga a pensar en un sol món, en un projecte comú. Tanmateix, encara no hem trobat formes eficients de gestió internacional amb vista a resoldre les greus dificultats ambientals i socials.

El moviment ecològic mundial ha fet un llarg recorregut, però cal reconèixer que les cimeres mundials no han respost a les expectatives i no han obtingut els acords globals que s'esperaven. A la *Cimera de la Terra*, celebrada el 1992 a Río de Janeiro, s'hi proclamà que «els éssers humans constitueixen el centre de les preocupacions relacionades amb el desenvolupament sostenible», però els acords presos han tingut un baix nivell d'implementació. D'altra banda, el Papa Francesc constata que hi ha hagut experiències positives, com el *Conveni de Basilea* sobre les deixalles perilloses o la *Convenció de Viena* per a la protecció de la capa d'ozó. I, a continuació, recapitula: «Necessitem una reacció global responsable (...) i urgeix la presència d'una veritable Autoritat política mundial».

Educació i espiritualitat ecològica

Bergoglio, en aquest últim capítol, evoca l'esperit de la *Carta de la Terra*, signada a La Haia el juny de l'any 2000, una Carta que convida tota la humanitat a deixar enrere una etapa d'autodestrucció i a començar de nou, i constata que encara no hem desenvolupat una consciència universal que ho faci possible. Francesc manifesta una gran confiança en la persona i en el seu poder de regeneració, més enllà de

tots els condicionaments mentals i socials que se li vulguin imposar. En particular, als cristians, Francesc els proposa una espiritualitat ecològica, i sobretot que activin les motivacions que sorgeixen de l'esperit per tal d'alimentar una autèntica passió per la cura del món.

La pinzellada teològica final fa referència al Déu trinitari: «El món va ser creat per les tres Persones com a únic principi diví». Per això, com deia Joan Pau II, «quan contemplem amb admiració l'Univers en la seva grandesa i bellesa, hem de lloar tota la Trinitat». Com a colofó de la seva reflexió joiosa, i alhora dramàtica, el Papa Francesc proposa la seva *Pregària per la nostra Terra*.